

Павлоградський Інклюзивно-ресурсний центр

**Мовленнєвий розвиток
дітей від 0 до 3 років**

План найважливіших дій для розвитку мовлення дитини

Коли ми говоримо про те, як відбувається запуск мовлення у дітей, бо ми маємо на увазі:

- Активний словник дитини (власна мова) - це звуки, слова і фрази, які вимовляє сама дитина.
- Пасивний словник (розуміння мови) - це слова і фрази, які дитина ще не може вимовити, але він їх розуміє.
- Розуміння мови оточуючих людей розвивається раніше, ніж дитина починає говорити. Це означає, що пасивний словник малюка завжди більше активного, тобто він розуміє більше слів, ніж сам може вимовити.
- Необхідно аналізувати обидві ці сторони, тому що затримка може торкнутися як однієї з них, так і обох одночасно.

Що вважається нормою розвитку мовлення дитини до одного року

- Розвиток мови відбувається у дитини з моменту народження. Існують певні норми, етапи та терміни формування мови. Дорогі батьки! Будь ласка, пам'ятайте про те, що кожна дитина індивідуальна, у нього свої початкові мовні можливості, тому стовідсоткове попадання в вимоги і норми зустрічається рідко.
- Є діти, які розвиваються швидше за норму, а деякі - повільніше. В результаті і ті, й інші однаково опановують промовою. Важливіше розуміти, що дитина обов'язково пройде через усі нижче перелічені кроки розвитку. Якщо на одному етапі дитина затрималася довше, то це не означає, що вона може наступний етап «проскочити». Тому до інформації про норми треба ставитися, як до орієнтиру - на якому ми зараз етапі, що і коли необхідно очікувати далі?

Норми розвитку мови дитини

- Два місяці - дитина кричить з різною інтонацією. Досвідчені мами вміють визначати, «про що» кричить їхня дитина. При вигляді мами у малюка виникає «комплекс пожвавлення», коли він інтенсивно рухає ручками та ніжками і видає звуки: аа, е, кг, гх, ги. Може ошчасливити вас посмішкою у відповідь на ласкаву інтонацію.
- Чотири місяці - лепече: ги, га, ега. Голосно регоче, плаче зі сльозами.
- Шість-вісім місяців - белькоче. Повторює один і той самий склад. Ба-ба-ба, на-на-на, ля-ля-ля.
- Дванадцять місяців - дитина розуміє своє ім'я. Розуміє питання «Де мама?» і осмислено називає близьких людей (мама, тато, діда). Розуміє слово «Дай» і використовує в мовленні це слово. Розуміє слово «Ні», може його сказати або просто негативно похитати головою.

Аналізуємо готовність сенсорної системи до розвитку мовлення.

- Мова дитини - це логічне продовження знайомства зі світом через сенсорні системи - зір, слух, дотик, нюх. Без правильного їх функціонування своєчасний розвиток мови буде проблематичним. У перше півріччя життя мовні можливості дитини мінімальні, але уважні батьки можуть виявити перші ознаки затримки.

Чи достатньо активні рухи?

- Млявість і обмеженість рухів кінцівок, небажання брати іграшки, відсутність в 2-3 місяці «комплексу пожвавлення» - це привід для звернення до педіатра.

Чи достатньо розвинений дотик у вашої дитини?

- Перший тест на розвиток дотик - вкладання дорослим свого пальця в ручку новонародженого. Відчувши дотик до долоні, малюк рефлекторно стисне свої пальчики. Пізніше він буде утримувати іграшку, спочатку долонею, потім 2-3 пальчиками. Реакція на теплу або холодну їжу, предмети говорить про розвиненому осязанні. При відсутності відчутних рефлексів потрібно пройти обстеження у невролога.

Чи добре бачить ваша дитина?

- Після першого місяця життя малюк зупиняє свій погляд на обличчі дорослого, на яскравих іграшках або предметах. Трохи пізніше він стежить поглядом за предметами, які дорослі пересувають перед його обличчям, за що рухається над ліжечком каруселлю. Якщо цього не відбувається потрібно звернутися до педіатра або до окуліста.

Чи добре чує ваша дитина?

- Слух - провідна функція, без якої неможливо освоїти мову. У нормі новонароджений вже в 3-4 тижні починає прислухатися до звуків. Потім малюк повертає голову до джерела звуку. При розмові з ним він зосереджує увагу на губах дорослого, як на джерелі звуку. Якщо малюк не реагує на гучні звуки, не обертається, коли його кличуть по імені, потрібно звернутися до отоларинголога, сурдолога.

Як правильно розвивати сенсорну систему для запуску мовлення

- Сенсорну систему можна і потрібно розвивати з самого раннього віку. Нижче наведені ігри, в які можна грати, починаючи з одного місяця від народження.

Ігри на розвиток відчуття дотику до одного року

- «Баю, баю, чмок». Співаємо малюкові колискову, тримаючи його на руках. Після кожного рядка цілуємо в щічку, в носик, в лобик.
- «Хапай-ка». Вкласти палець в ручку малюка. Коли він міцно його схопить, потягнути дитину за ручки, піднявши її вгору.
- «Вітерець». Подути на ручку, на ножку, на носик і інші частини тіла іобличчя, називаючи їх.

Ігри на розвиток зорового сприйняття до року

- "Подивись на мене". Нахиляємося над малюком і розмовляємо з ним. Коли він зосередиться, потрібно відсунутися вправо, вліво.
- «Що ми бачимо». Піднести малюка до дзеркала, показати, де у нього в дзеркалі носик, ручки, щічки і інші частини тіла.

Ігри на розвиток слухового сприйняття до року

- «Де дзвенить?». Позвенеть в дзвіночок, стоячи так, щоб дитина не бачив джерело звуку. Нехай він пошукає, де дзвенить. Можна використовувати баночки з крупою і квасолею, дитячі музичні інструменти.
- «Музична шкарпетка». Пришити до носочка дитини брязкальце і надіти шкарпетку на ніжку або на ручку. Нехай він рухає ніжною, намагаючись зловити брязкальце рукою.
- «Улюблені вірші». Під час неспання дуже корисно розповідати дітям вірші або весь час розмовляти з ними. Ритмічні рядки сприяють викликанню мовлення у дітей які не говорять.

Як розвивається мова до року. Норма і затримка

- У віці до одного року починає формуватися розуміння мови. Дитина встановлює зв'язок між предметом і позначає його словом. Після кількох повторень і показу предмета він сам відшукує його після питання дорослого («Де годинник?», «Де собачка?»).
- До 12 місяців активний словник малюка налічує 15-20 слів, а пасивний - до 250 і більше.
- Але якщо дитина до року не говорить жодного слова, але при цьому: щось із задоволенням, але поки незрозуміло для нас лепече;
- відгукується на своє ім'я;
- посміхається, коли з нею розмовляють близькі люди;
- утримує пальчиками невеликі предмети;
- дізнається і гладить улюбленого ведмедика, катає машинку,
- то швидше за все нічого критичного не відбувається, це просто невелика затримка. Для такої затримки можливі наступні причини.

- Причини «довгого мовчання», які не пов'язані зі станом здоров'я
Генетика. Можливо, один з батьків довго не починав говорити. Може спрацювати спадковий фактор
- Особисті здібності. Тут грає роль не тільки генетика. Чим більше батьки спілкуються з дитиною і розвивають її, тим більше у неї інтерес до вивчення всього нового. Якщо дитина багато часу проводить одна в манежі, сидить одна навпроти телевізора, то розвиток мови істотно сповільнюється, пасивний і активний словник не розвиваються.
- Статева приналежність. У більшості випадків дівчатка починають говорити раніше, і їх словник зростає швидше. При цьому хлопчики починають говорити пізніше, але більш осмислено, легше переходять на прості фрази
- Навіщо напружуватися? Якщо батьки через сам погляд, указ пальця і виразному «И» визначають, що потрібно улюбленому чаду, то навіщо вчитися говорити в принципі?
- Стрес. Довга відсутність мами, переїзд, сварки, гучні лякають крики можуть психічно травмувати дитину, налякати її, зробити замкнутою і мовчазною на довгий час.

Як викликати мову у не мовленнєвих дітей до 1 року

- Грати! Грати дуже емоційно, намагаючись зацікавити дитину мовної діяльністю. Метою цих ігор є викликати у дитини будь-яку мовну реакцію, яка демонструвала б як розуміння, так і спроби говорити (звуконаслідування, домовляння складів, слів).

Ігри на наслідування у дитини до 1 року

- «Виймаємо з відра». Показати дитині, як можна по одному діставати з відра (з коробки, з кошика) кубики, кульки, дрібні іграшки. Спонукати її до повторення дій дорослого.
- «Пірамідка». Знімати кільця з пірамідки, примовляючи «Так! Так! », Спонукаючи дитину до повторення.
- Ігри на розвиток розуміння мови до 1 року
- «Хованки». Закрити голову малюка, що сидить перед дзеркалом, хусткою. Запитати: «Де Коля?», Зняти хустку: «Ось Коля!»
- «Ой, та м'ячик!». Пограти з м'ячиком, відбиваючи його об підлогу, катаючи і кидаючи вгору. Покотити м'ячик, питаючи малюка «Де?», «Каті!», «Дай!».

- «Іграшка і картинка». Показати картинку із зображенням машинки, потім показати іграшкову машинку. Запитати: «Де машинка?», Нехай малюк покаже і іграшку, і картинку.

Ігри на активізацію мови до 1 року

- «Прийшла собачка». Сховати під легким хусткою іграшку, «знайти» її, емоційно знявши накидку. «Де собачка?» - піднести до дитини іграшку, - «Ав-ав!». Спонукає малюка до звуконаслідування. «Скажи собачці: «Іди! »
- «У ведмедя будинок великий». Розвести ручки малюка ширше: «У ведмедя будинок великий! Ой-ой-ой! », Звести їх один з одним: « А у зайця маленький! Ай ай ай!". «Наш ведмідь пішов додому! Топ-топ-топ! Заинька ліг спатоньки! Баю бай!" Спонукає дитину до домовляння вигуків (ой, ай, топ-топ, баю-бай).
- «Труба». «Ми прийшли і сіли, граємо на трубі!», Дуємо в іграшкову трубу: «Ту-ту-ту! Ду-ду-ду! » Можна замість труби стиснути руки в кулак і піднести їх до губ.

Коли варто звернутися до фахівця

Але є й очевидні ознаки, які вимагають обов'язкової консультації фахівців:

- до кінця першого місяця дитина ніколи не кричить перед годуванням;
- до п'ятого місяця дитина не посміхається, не гулить;
- до шостого місяця не прислуховується до музики;
- до семи місяців не впізнає голоси близьких;
- після дев'яти місяців у неї немає лепету.

До якого фахівця звернутися?

- Важливо почати обстеження з консультації педіатра. Лікар оцінить стан здоров'я малюка, направить при необхідності до профільних фахівців. Обов'язково потрібно на прийомі отоларинголога виключити пошкодження слуху, так як у погано чуючої дитини мова не розвивається навіть при здоровій нервовій системі і правильно розвинених органах артикуляції.

Як розвивається мова в 1-2 роки. Коли звертатися до педіатра, невролога

- Після року дитина активно нарощує словниковий запас, наслідує мову дорослих. Фрази найчастіше складаються з одного слова «Дай!», Або з двох «Мама немає», «Дай пі».
- Замість цілого слова малюк часто вимовляє тільки один склад (собака - ба, лялька - ку). Після півтора року мова для дитини - це засіб спілкування, можливість отримати бажане. Жести і міміка замінюються словами.

В активному словнику малюка другого року життя кількість слів уже досягає 50-100, а у деяких дітей - 300-400. Пропозиції складаються з 3-4 слів, вони не завжди узгоджені між собою («Вова бай-бай»). Якщо дитині доводиться повторювати за дорослим слова і фрази з простих слів, найчастіше вона робить це правильно. Малюк може виконати інструкцію з етапів «Візьми яблуко і віднеси його татові».

- Звуковимову в цьому віці дуже недосконале. Дитина пом'якшує більшість приголосних (дай - даяй), неправильно вимовляє або не промовляє дуже багато звуку, так як його органи мови ще не розвинені.

Ознаки неблагополуччя в дві роки:

- малюк не може відповісти на прості запитання;
- він не розуміє прохання дорослого, просту інструкцію;
- дитина не може повторити за дорослим прості слова;
- його пропозиції складаються з 1-2 слів;
- до півтора років він не може вимовити ні слова;
- до двох років осмислено вживає не більше 20 слів і його мова розуміють тільки батьки;
- він не прагне спілкуватися ні з дорослими, ні з дітьми.

Якщо мова малюка помітно відстає від цих показників і від мови однолітків, потрібна консультація педіатра і профільного фахівця:

- дитячий психолог - вивчає психіку дитини, оцінює її розвиток з урахуванням вікових норм, надає дитині психологічну допомогу;
- дефектолог - стимулює розвиток інтелекту у дітей з фізичними та психічними вадами;
- логопед - усуває мовні дефекти, недоліки звуковимови, проводить запуск мови у неговорящих дітей.
- Потрібно мати на увазі, що дефектолог і логопед зазвичай приймають дітей тільки після досягнення дворічного віку. Але останнім часом стає все більше фахівців, які починають працювати і на більш ранніх етапах розвитку, допомагаючи здійснити сам процес запуску мовлення.
- Спробуйте знайти саме таких професіоналів, якщо ви відчуваєте, що вам явно потрібна їхня допомога. Чим раніше дитині почнуть надавати професійну допомогу в розвитку мови, тим швидше і легше буде проведена корекційна робота.

Викликання мови у немовленнєвої дитини в 1-2 роки

- Як викликати мову у дитини другого року життя? Тут потрібно комплексний вплив, що включає в себе ігри, дихальну гімнастику і тренування артикуляційного апарату.
- Артикуляційна гімнастика.

Для координації рухів губ, язика, щік з дитиною розучують рухи артикуляційної гімнастики:

- «Жмурки». Заплющити очі, широко відкрити їх. Чергувати кілька разів.
- «Посмішка - трубочка». По черзі розтягувати губи в усмішці і стягувати їх трубочкою.
- «Кульки». Надути щоки і «лопнути» їх, натиснувши пальчиками.
- Дихально-голосові вправи.

Для розвитку правильного дихання виконуються дихально-голосові вправи:

- «Нюхаємо квітку». Нюхаємо квітку, плавно, повільно вдихаючи повітря 3-5 разів.
- «Вирости великий». Підняти руки вгору, потягнутися, опустити вниз, вимовити «У-У-УХ».
- «Корова». «Ось ми чуємо, на лузі зазвучало «Му-у-у!» Будемо теж ми мукати і дихання перевіряти ». Діти роблять глибокий вдих і мукають.
- «Годинник». Стоячи з розставленими ногами, розмахуючи руками вперед-назад, вимовляти «Тік-так! Тік-так!"
- Ігри на наслідування у дитини в 1-2 роки
- «Комарик», «Жук Женя». «Ловимо комарика» в кулачок, підносимо до вуха малюка зі звуком «з-з-з». Пропонуємо теж зловити комарика і послухати його дзвін. Аналогічна гра проводиться з «жуком Женею».
- «Грієм ручки». Запропонувати подихати на «замерзлі ручки»: «х-х-х».
- «Їжачок». Дивлячись на картинку із зображенням їжачка, що несе гриби і яблука на своїх голках, пофиркати, як їжак: «ф-ф-ф».
- «Ходьба». «Як клишоногий ведмедик підемо ми всі тихіше, потім підемо на п'ятах, а після на носках. Потім швидше ми підемо (ах, ох, ох), і після до бігу перейдемо (ухх!).

Ігри на розвиток розуміння мови в 1-2 роки

- «Сніг». Дитина супроводжує рухами слова дорослого: «Як на горі сніг-сніг (імітація падаючого снігу). І під горою сніг-сніг (перебираємо пальчиками). А під снігом спить ведмідь (долоньки під щічкою). Тихіше, тихіше, не шуміти! (Погрожуємо пальцем) ».
- «Кулачок». «Як стисну я кулачок, та поставлю на бочок, розтисну долоньку, покладу на ніжку».
- «Водичка». Супроводжуємо рухами і показом читання потішки: «Водичка, водичка! Умию моє личко. Щоб очі блищали. Щоб щічки червоніли. Щоб сміявся роток. Щоб кусався зубок ».
- Ігри на включення в мову найпростіших слів.
- «Бобик». Обігрування іграшки, що зображає собачку: «Бобик, Бобик, славний пес! Гав! Гав! (2 бавовни в долоні), Білий лобик, чорний ніс! Гав! Гав! (Ляскаємо в долоні). Бобик! Бобик! Лапку дай! (Беремо лапку) Гав! Гав! (Ляскаємо в долоні), сядь на килимок і не лай! (Пальчик до губ).

- «Машенька-Маша». На підлозі розстеляється хустку, на нього садять ляльку. Дорослий тягне за один кінець хустки, дитина - за іншою. «Машенька-Маша, лялечка наша! У саночки сідала, з гірки покотилася. У-ух!» Стимулюють дитину на проголошення вигуку «У-ух!»
- «Машинки». Дорослий імітує рух машини, крутить «кермо», спонукаючи дитину до виголошення вигуків: «Бі-бі-бі! Гуде машина: «Не поїду без бензину!» «Давай пограємо в машинки! Поїхала машина: Ж-ж-ж!» Сигналізує машинка: «Бі-бі-бі!»
- «Гості». В іграшковий будиночок приходять гості - тварини. Вони видають звуки, яким може наслідувати дитина. Завдання дорослого - спонукати малюка до наслідування голосам тварин. «Тук-тук! Хто там? «Ко-ко-ко, мяу-мяу, га-га-га, і-го-го ...». Давай поговоримо з собачкою, з кішечкою, з мишкою.
- «Лялечка». Укладання ляльки спати. «А-а-а!» Лялечка танцює: «Ля-ля-ля! Ля-ля-ля!» Важливо стимулювати малюка до викликання слів і фраз за допомогою питань: «Хто це? Що вона робить? Як вона співає?»

Як розвивається мова в 2-3 роки. Коли звертатися до логопеда:

- На третьому році життя малюк активно користується мовою, спілкуючись з дорослими і однолітками. Він задає прості питання: «Де? Куди? Коли? » Дитина може говорити не тільки про те, що бачить, а й про абстрактні речі, про те, що станеться.
- У його словниковому запасі багато іменників. Це назви одягу, посуду, іграшок, тварин, предметів найближчого оточення. Дитина вже може розповісти про те, що він бачив або дізнався нового.
- Тепер у малюка є розуміння простих казок чи оповідань, близьких за змістом до особистого досвіду дитини. Він може розповісти, про що цей твір, маленькі тексти запам'ятовує напам'ять, але переказ невиразний і без допомоги дорослих рідко виходить.
- Хоча м'язи губ, язика і нижньої щелепи вже зміцніли, дитина може вимовити не всі звуки. Діти третього року життя не можуть вимовити багатоскладові слова, переставляють в них склади і звуки. Вони не можуть користуватися силою голосу, іноді говорять дуже тихо (голосно) або занадто швидко.
- Саме в цьому віці дуже велика схильність до наслідування, тому з 2 до 3 років активно розвивається зв'язкова мова. Діти дуже часто повторюють за дорослими слова і фрази, ніж розвивають артикуляційний апарат.

Можливі симптоми затримки мовного розвитку:

- дуже повільно накопичується активний словник, до трьох років вживає не більше 50 слів;
- слова спотворені так, що їх неможливо зрозуміти, погано і невиразно вимовляє звуки, «каша в роті»;
- малюк з працею будує фрази, робить це неправильно (хлопчик гірка санка катається);
- явно воліє спілкуватися не словами, а жестами.
- дитина не прагне до спілкування, уникає відповіді, не ставить питань.

Зазвичай в цьому віці у малюків з відставанням в мовному розвитку помітно порушення дрібної і великої моторики. Вони незручні і незграбні, не можуть виконати точні рухи, не можуть повторити за дорослим рухи мовного апарату.

- Якщо у дитини спостерігається 2-3 симптоми затримки мовного розвитку, вона потребує негайної діагностики та допомоги логопеда. Корекцію відставання в розвитку пам'яті, уваги, інтелектуальних навичок проводить дефектолог.

Викликання мови у немовленнєвих дітей в 2-3 роки

- Всі вправи по викликанню мови потрібно проводити за активної участі дорослого, який діє емоційно, намагаючись зацікавити дитину, викликати у неї будь-який мовний відгук.
- артикуляційна гімнастика
- «Зайчик гризе морквину». Піднімаємо верхню губу, показуючи зуби.
- «Білка кладе горішки за щоку». Впираємося мовою в щоки по черзі.
- «Сердитий вовк». Прикушують нижню губу верхніми зубами.
- «Їжачок фиркає». Вібрація губ.
- «Бадьора і втомлена конячка». Цокає язиком швидко і повільно.
- «Крутиться дзига». Кінчиком язика облизати губи по колу.
- «Літак». Прикусити язика і вимовити тривало звук «И».

- Ігри на активізацію розуміння мови в 2-3 роки
- «Пташки». За командою дорослого діти бігають по кімнаті, зображуючи пташок, «клюють зернятка», літають швидко і повільно, махають крилами вгору і вниз.
- «Сонечко і дощик». За командою дорослого «дощик» малюк ховається в «будиночок», по команді «сонечко» - бігає по кімнаті.
- «Ось які ми!». Дитина повторює рухи відповідно до слів: «Ми ногами топ, топ! Ми руками хлоп, хлоп! Головою круть, круть! Руку ми кладемо на груди! Ми погладили животик! Посміхнулися ротиком! Ось які молодці!

Ігри на запуск найпростіших фраз через ситуації в 2-3 роки

- «Віддай команду». Діти вчаться віддавати команду іграшок, лялькам, дорослим: «Даша(йди спи, неси, сиди, ходи, коти, піди, ліпи, дай, стій, співай, їж, знімай, одягай, допоможи)».
- "Родина". Розповісти по картинці із зображенням сім'ї і показати пальчиком; «Ось Аня. Тут Вова. Це тато. Це баба. Баба маша. Ось дід. Дід Петро»
- «Допоможи мені казку розповісти». При показі простих казок типу «Теремок», «Ріпка» дорослий просить малюка допомогти йому розповісти казку:
  - «Тук-тук, це хто? Я тут буду жити».
  - «А ти хто? Іди у свій дім ».

План найважливіших дій для розвитку мовлення дитини

- Запуск мовлення у немовленнєвих дітей - це складна багатопланова робота, велика частина якої здійснюється під керівництвом фахівців. Але при цьому роль дбайливих і відповідальних батьків нескінченно велика, так як саме вони будуть закріплювати мовленнєві навички дитини. Без багаторазового повторення не буде результату.

Щоб робота по запуску мовлення у неговорящих дітей була продуктивною, потрібно виконувати її в певній послідовності:

- 1. Спостереження за мовною поведінкою дитини, її спілкуванням з дорослими і однолітками.
- 2. Визначення рівня відставання мови від норми, якщо воно, дійсно, є.
- 3. Обстеження у фахівців для визначення індивідуальних особливостей мовного відставання.
- 4. Усунення причин мовної недостатності: активне спілкування з дитиною, зменшення часу, проведеного малюком перед телевізором і сучасними гаджетами.

- 5. Формування сенсорних навичок.
- 6. Навчання звуконаслідуванню, домовляння звуків.
- 7. Виконання дихальних вправ, гімнастики для губ і язика.
- 8. Розвиток розуміння мови, пасивного словника.
- 9. Створення у дитини потреби в спілкуванні, відмова від надмірної опіки.
- 10. Створення насиченого середовища для запуску мови, що включає в себе сюжетні ігри та картинки, дитячі книжки з яскравими ілюстраціями, активне спілкування з дорослими і однолітками.

Звертатися до фахівця потрібно в будь-якому випадку, коли вас турбує, що дитина занадто довго мовчить або занадто мало говорить. Не відкладайте цей візит, тому що в серйозних випадках ніякі педагогічні зусилля не дадуть результату, якщо не будуть враховані рекомендації лікарів.

Кінець презентації

